

5. Колачевский С.Н. О нервах печени. (Соч. студента Колачевского, написанное на заданную от Мед. фак. тему и удостоенное золотой медали). – К.: Тип. ун-та, 1872. – 18 с.
6. Колачевский С.Н. К вопросу о строении костного мозга: Дис. на степ. д-ра медицины Сергея Колачевского. – К.: Тип. С.В. Кульженка, 1881. – 38 с.
7. Мельник О. Мільярд доларів на благодійність. Сергій Колачевський – Нобель Півдня України / Олександр Мельник // Експедиція. – № 12(90). – 2009. – С.14–15.
8. Шидо О. Рудопідприємець та меценат Колачевський С.М. / Олександр Шидо // Під знаком руди і металу. – 2005. – № 8. – С.3.

Summary: This article explores the questions of historical formation and incipience of socially responsible entrepreneurship on Ukrainian territory at the end of XIX – beginning of XX century on the example of life and work of S.M. Kolachevsky.

Key words: entrepreneurship, iron ore industry, charity, patronage.

УДК 332:330.341.32

Лях О.В.,

*к.е.н., старший науковий співробітник,
Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Київ*

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

У статті на основі вивчення досвіду країн Європейського Союзу, США та інших країн ОЕСР висвітлено доцільність розвитку сектору соціальних підприємств в Україні, та напрямки створення відповідних інституційних засад системи підтримки цього сектору в умовах децентралізації влади.

Ключові слова: соціальні підприємства, децентралізації влади, системна підтримка соціального підприємництва, інституційні засади, законодавство щодо соціальних підприємств.

Постановка проблеми. Сучасні глобальні та внутрішні соціально-економічні виклики, що постали перед Україною, спонукають до пошуку нової стратегії в альтернативному нео-ліберальному підході методологічному полі щодо політики забезпечення подальшого стійкого та збалансованого в усіх аспектах розвитку. Формування такої

альтернативної стратегії повинно визначатися виходячи із розуміння того, що «дизайн ефективної політики не можна ґрунтувати на штучному поділі між соціальною складовою політики та макроекономічною...» [1, с. 15]. З метою зниження рівня безробіття та соціальної дезінтеграції, особливо в регіонах, що мають депресивні території, було б корисним використовувати для розробки такої політики порівняно новий для України вид підприємництва, який дозволяє залучити додатковий ресурс - соціальну ініціативу жителів цих територій та інших зацікавлених сторін. Йдеться про соціальне підприємництво та його форми - соціальне підприємство, соціальний кооператив, які широко визнані в якості нетрадиційного підходу до ослаблення безробіття, зниження рівня бідності, надання соціальних послуг необхідної якості в умовах гострого дефіциту публічних фінансів, особливо в колишніх соціалістичних країнах [див.: 2 - 4].

Причини і актуальність розвитку соціального підприємництва в Україні обумовлені не тільки тривалою невирішеністю гострих соціальних проблем і пошуком якісно нових, інноваційних рішень для успішних перетворень у соціальній сфері в країні в цілому та в її регіонах. В умовах постійного дефіциту бюджетних коштів, фінансової слабкості і недостатньої впливовості більшості організацій третього сектору соціальне підприємництво в принципі може виявитися тим інститутом, який здатний об'єднати представників влади, бізнесу і громадськості для вирішення нагальних проблем, розвиваючи міжсекторальну співпрацю і зміцнюючи соціальний капітал як важливий ресурс для кардинальних перетворень в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що переваги, які дає соціальне підприємництво, очевидні, його реальне значення і специфіка ще недостатньо досліджені. В умовах зростаючої популярності соціальне підприємництво означає різне для різних дослідників. Це обумовлено як відносною новизною терміну, так і різноманітністю соціальних ініціатив, які розрізняються за масштабами, цільовим групам і країнам. Для значної частини аудиторії соціальне підприємництво асоціюється виключно з неприбутковими організаціями, що відкрили які-небудь дохідні підприємства [5; 6]. Інші розуміють під соціальним підприємництвом неодмінно неприбуткові організації [7]. Треті вважають його різновидом соціальної відповідальності бізнесу, що реалізує соціально значущі програми через незалежні організаційні структури [8].

У Європі, незважаючи на відсутність універсальної і безперечної дефініції соціального підприємництва, ця концепція частіше використовувалася для виявлення альтернативного способу ведення самостійного бізнесу, який виникає у разі, коли підприємство створюється для того, щоб досягати в першу чергу соціальних цілей при одночасному здійсненні комерційної діяльності [9, с. 42]. Таким чином,

соціальне підприємництво відрізняється від явища, що зветься корпоративною соціальною відповідальністю (КСВ), через різницю пріоритетів у цілях, переслідуваних власниками або засновниками компанії. У разі КСВ, соціальні результати є вторинними, в той час як соціальні підприємства вдаються до комерційної діяльності, насамперед, щоб забезпечити фінансову стабільність для соціальної діяльності.

Європейська Комісія в своїй ключовій ініціативі щодо соціального підприємництва (Social Business Initiative), прийнятої у 2011 році для визначення соціального підприємства дає таку дефініцію: «оператор в соціальній економіці, основним завданням якого є надання соціального впливу, а не створення прибутку для своїх власників або акціонерів. Воно працює шляхом надання товарів і послуг на ринку в підприємницькому та інноваційному стилі і використовує власний прибуток в першу чергу для досягнення соціальних цілей. Його управління здійснюється у відкритій і відповідальній манері, зокрема, із залученням співробітників, споживачів і представників зацікавлених сторін, на яких впливає його комерційна діяльність» [10]. Європейська дослідницька мережа EMES, яку створила Європейська Комісія у 2000 році, з самого початку дослідження феномену соціального підприємства, замість пошуку «елегантної» стислої дефініції, використовує інший концептуальний підхід, надаючи перевагу його визначенню за дев'ятьма критеріями, які розподілені за трьома групами:

(1) *економічний та підприємницький вимір*: постійна діяльність з виробництва товарів або надання платних послуг; значний рівень економічного ризику в діяльності; мінімальна кількість найманих оплачуваних робітників;

(2) *соціальний вимір*: явно виражена мета діяльності в інтересах громади; підприємство створено за ініціативою групи громадян або організацій громадянського суспільства; обмежений розподіл прибутку, що є відображенням переважно соціальної мети підприємства;

(3) *управлінський вимір*: високий ступінь автономії в управлінні; вагомість голосу членів при прийнятті рішень не на основі власності на капітал; демократичний тип управління, що означає участь у прийнятті рішень різних бенефіціаріїв, на яких впливає діяльність підприємства [9, с. 44-46].

В останньому роки тема соціального підприємництва стає все більш поширеною в суспільному житті і наукових дослідженнях в Україні. Однак публікації на веб-сайтах центрів, створених за підтримкою міжнародних донорів [11; 12], а також у спеціальній літературі з економіки та соціології [13 - 15], в основному, описують практичні приклади соціальних підприємств в країні та закордонний досвід розвитку соціальної економіки а також деякі навчальні матеріали з питань створення та функціонування соціальних підприємств. Лише в

декількох публікаціях зроблено спробу узагальнити теоретичні основи концепції соціального підприємництва до українських реалій, а також визначити заходи по створенню відповідного інституційного та бізнесового середовища для розвитку соціального підприємництва в країні [16 - 19].

Метою статті є дослідження доцільності розвитку сектору соціальних підприємств в Україні, та відповідних інституційних засад системної підтримки цього сектору в умовах децентралізації влади.

Виклад основного матеріалу. Вивчення досвіду країн Європейського Союзу, США та інших країн ОЕСР дозволяє зробити висновки про можливий внесок сектора соціальних підприємств в модернізацію соціально-економічної сфери України, перш за все на локальному рівні. Соціальні підприємства виконують важливі функції для досягнення стійкого розвитку місцевих громад шляхом: 1) сприяння розвитку місцевої економіки, пропонуючи певні можливості для створення робочих місць і нових форм підприємництва і зайнятості; 2) надання допомоги в подоланні соціальної ізоляції (завдяки заходам з працевлаштування неохоплених ринком праці людей); 3) активізації участі громадян в добровільних роботах, що зміцнює єдність суспільства; 4) сприяння розвитку широкого спектру соціальних послуг, які необхідні для місцевої громади, але не цікаві для бізнесу, налаштованого на отримання певної норми прибутку (через низьку прибутковість діяльності, що пов'язано з низькою платоспроможністю отримувачів послуг, певними витратами на спеціальну підготовку персоналу тощо); 5) зменшення навантаження на місцеві бюджети у вирішенні соціальних проблем; 6) вдосконалення структури соціальних програм в регіоні.

Сприяючи активізації самоорганізації членів громади та підтримуючи соціальні підприємства, діяльність яких спрямована на вирішення проблем громад, місцеві органи влади підвищують рівень зайнятості, в тому числі самозайнятості, урізноманітнюють набір соціальних послуг, зміцнюють цілісність місцевих громад, таким чином, значно знижують рівень соціальної напруженості і сприяють підвищенню соціальної безпеки. Інший аспект ефективності розвитку соціального підприємництва на місцевому рівні пов'язаний з тим, що в результаті функціонування цих підприємств виникає своєрідний ефект аутсорсингу: залучення мешканців до вирішення соціальних, економічних та екологічних проблем територій веде до підвищення рівня включення громадськості та її ресурсів в діяльність місцевих органів влади, у яких виникає можливість переадресувати власні ресурси на інші види діяльності або проекти, що раніше було неможливо.

В цілому можна констатувати, що регіональні та локальні стратегії розвитку, які в якості важливого стратегічного напрямку

використовують підтримку і стимулювання зростання сектору соціальних підприємств, сприяють посиленню соціального капіталу на відповідній території. Цю тезу можна підтвердити наступними аргументами:

- заходи з просування соціального підприємництва - агітація, пошук і об'єднання зацікавлених сторін (громадських організацій і окремих осіб), відповідні тренінги та підготовчі заходи - все це сприяє посиленню самоорганізації населення для вирішення нагальних проблем громад, окремих колективів, викристалізувати реальні їхні потреби для актуалізації відповідних програм, проектів і поточних рішень органів влади, а також виявленню реальних лідерів, здатних відстоювати інтереси цих громад і колективів;

- включення соціальних підприємців в якості важливого актора в процесі прийняття і реалізації стратегічних рішень щодо місцевого розвитку вимагають від відповідних органів влади бути більш відкритими і приймати власні рішення не келійно, а прозоро;

- місцевий бізнес, переконавшись в ефективності соціальних підприємств, стане активніше залучати соціальних підприємців до реалізації власних соціальних програм, використовуючи ресурси зацікавлених сторін, що забезпечить більшу актуалізацію цих програм, в результаті чого довіра населення до бізнесу буде зростати.

Сучасне українське законодавство не передбачає визначення соціального підприємництва і не включає в себе будь-яких конкретних нормативних актів, що регламентують діяльність таких підприємств. Опитування представників громадськості, органів регіонального і місцевого самоврядування та бізнесу показав, що респонденти на регіональному рівні вказують на необхідність поліпшення законодавчої бази, що регулює функціонування неурядових організацій, які поєднують соціальну діяльність з комерційною, і цьому може сприяти прийняття спеціального закону про соціальні підприємства. На даний момент (початок II кварталу 2017 р.) у Верховній Раді України знаходиться на черзі на розгляд проект Закону України «Про соціальний підприємстві», поданий народним депутатом О. Фельдманом [20]. Проект недосконалий, і основними його недоліками є орієнтація тільки на створення таких підприємств представниками соціально вразливі верстви населення та/або для їх обслуговування, а також спроба надмірно формалізувати діяльність і підтримку соціальних підприємств, переважно органами центральної влади. Зауваження і рекомендації щодо вдосконалення цього законопроекту викладено нами в роботах [21; 22].

Беручи до уваги той факт, що в Україні розпочато процес децентралізації державного управління, яка повинна призвести до передачі суттєвої частини повноважень з регулювання економічного і соціального розвитку на регіональний і місцевий рівні, можна

констатувати наступне: закон про соціальні підприємства необхідно прийняти, але він повинен носити характер рамкового акту, який визначає сутність об'єкта регулювання, основні критерії та процедуру надання статусу соціального підприємства суб'єкту господарювання, основні обов'язки органів державного управління і місцевого самоврядування щодо підтримки соціальних підприємств. Що стосується питань створення, обліку, закриття соціальних підприємств – всі ці питання мають вирішуватися на основі законодавства відповідно до конкретної організаційно-правовою форми, яку вибрав для себе колектив соціального підприємства або соціальний підприємець. Конкретні заходи щодо підтримки соціального підприємництва повинні бути розроблені регіональними та місцевими органами влади, виходячи з реальних можливостей для фінансування цієї підтримки. Такі ініціативи можуть бути включені в традиційну практику розробки дворічних регіональних і місцевих програм розвитку малого і середнього бізнесу. Відповідні форми підтримки соціального підприємництва можуть бути обрані органами регіонального і місцевого самоврядування з перерахованих нижче:

- специфічні правові, фінансові та інші нормативні умови, можуть бути необхідні для соціальних підприємств, відповідно до тої конкретної форми, що їхні ініціативи прийняли. Для старих промислових регіонів, де в економічній базі переважають т. звані базові галузі промисловості, що стагнують та екологічно небезпечні, слід визначити такі гібридні організаційно-правові форми соціальних підприємств, які забезпечують співпрацю бізнесу – влади – громадськості у модернізації цих регіонів вирішення сучасних економічних, соціальних і екологічних проблем. Мова йде про адаптацію досвіду використання таких форм в США (Корпорації з розвитку громад), в Англії (Компанії в інтересах громади) тощо;
- державні (регіональні, місцеві) закупівлі і контракти на надання послуг повинні бути організовані таким чином, щоб соціальні підприємці могли консолідуватися, кооперуватися, ставати більш конкурентоспроможними і розширити їх участь в подібних контрактах;
- розвиток специфічного ринку для соціального підприємництва та забезпечення підготовки посадових осіб, які будуть мати справу з соціальними підприємцями, організацією проведення відкритих конкурсів по закупівлям, контрактам тощо;
- фінансові стимули для залучення інвесторів для соціальних підприємств-стартапів, різноманітні схеми кредитної підтримки цих стартапів;
- забезпечення підготовки та навчання соціальних підприємців, включення тематики соціального підприємництва в шкільні та університетські навчальні програми;

- проведення постійної оцінки впливу розвитку соціального підприємництва в регіонах, окремих місцевостях, особливо тих, що вважаються депресивними, і проведення досліджень для того, щоб оцінити різні потреби соціальних підприємців і бар'єри для розвитку сектору соціальних підприємств.

Висновки. Проведене дослідження показало, що в Україні практично зовсім не використовується суттєвий потенціал активізації соціальних, економічних і екологічних перетворень в суспільстві, який мають соціальні підприємства, про що свідчить досвід економічно розвинутих країн. Це негативно позначилося на креативній активності громадськості, можливості залучення цього ресурсу до забезпечення стійкого зростання в країні.

Для створення належних інституційних засад для розвитку сектору соціальних підприємств в Україні необхідно:

- прийняти Закон «Про соціальні підприємства», який би враховував різноманітні організаційні форми функціонування підприємств, що мають за основну мету діяльності досягнення соціальних цілей, при цьому не був надмірно формалізованим, охоплював широкі верстви населення і надавав широкі повноваження органам місцевого самоврядування, враховуючи потреби реальної децентралізації влади;
- розпочати статистичний облік соціальних підприємств і соціальних підприємців та створити науково-дослідницькі центри проведення досліджень екосередовища для розвитку сектору соціальних підприємств, з подальшим їх приєднанням до європейської мережі таких центрів;
- регіональними та місцевими органами влади розробити заходи щодо підтримки соціального підприємництва, виходячи з реальних можливостей для фінансування цієї підтримки в умовах розширення фінансової бази функціонування цих органів. Можливий перелік таких заходів наведено в статті.
- організувати розробку навчальних курсів з соціального підприємництва та введення їх в шкільні і університетські навчальні програми, а також розробити методичні матеріали для забезпечення підготовки та навчання соціальних підприємців на регіональному та місцевому рівнях.

Список використаних джерел

1. Fitoussi, J.-P. and Stiglitz, J. On the measurement of Social Progress and Well Being: some further thoughts / J.-P. Fitoussi and J. Stiglitz // Paper presented at the 16th World Congress of the International Economic Association, Beijing 4-8 July 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ofce.sciences-po.fr/pdf/dtravail/WP2011-19.pdf>.

2. UNDP and EMES European Research Network project (2008). Social enterprise: a new model for poverty reduction and employment generation // Ed. by Carlo Borzaga, Giulia Galera, and Rosno Nogales. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.emes.net/uploads/media/11.08_EMES_UNDP_publication.pdf
3. Московская А. А. Социальное предпринимательство в России и в мире: практика и исследования // А. А. Московская, М. А. Аларичева, А. И. Албутова и др.; отв. ред. А. А. Московская. - М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. – 288 с.
4. European Economic and Social Committee. Social economy and social entrepreneurship // Social Europe guide. – Volume 4. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. – 108 pp.
5. Hall M. The Canadian Nonprofit and Voluntary Sector in Comparative Perspective /Michael H. Hall, Cathy W. Barr, M. Easwaramoorthy, S. Wojciech Sokolowski, Lester M. Salamon. – Toronto: Imagine Canada, 2013. – 287 p.
6. V. Pestoff, T. Drandsen and B. Verschuere. New Public Governance, the Third Sector, and Co-Production. London and New York: Routledge, 2011. – 277 p.
7. Рудык Э. Н. Социальное предприятие, социальная экономика, социальное государство / Эмиль Николаевич Рудык. – [Электронный журнал «Москва». – 2004. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.moskvam.ru/2004/12/rudyk.htm>.
8. Dees, J.G. Social Entrepreneurship Is about Innovation and Impact, Not Income. The Skoll Foundation Discussion paper on Social Edge, 2003/ Gregory Dees. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://skoll.socialedge.org/?293@218.2JjfaI3NaTC.0@.1ad86d9e>
9. Defourny, J. and Nyssens, M. Social innovation, social economy and social enterprise: what can the European debate tell us? / In F. Moulaert, D. MacCallum, A. Mehmood, and A. Hamdouch (ed.), The International Handbook on Social Innovation: Collective Action, Social Learning and Transdisciplinary Research. – Edward Elgar Publishing, 2013. – pp. 40 – 53.
10. European Commission (2011). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions “Social Business Initiative. Creating a favourable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation”. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/internal_market/social_business/docs/COM2011_682_en.pdf

11. Асоціація «Соціально-економічна співпраця і партнерство (СЕСП)». Веб-сайт: <http://sesp.org.ua/web/sesp/sesp-EN.nsf/0/BEЕВ3F7CAF10DA9AC2257911005076A8>
12. Ресурсний центр «Соціальна ініціатива». Веб-сайт: <http://socialbusiness.in.ua/>
13. Сотула О. В. Соціальне підприємництво як інноваційна модель розвитку економіки / О. В. Сотула // Ефективна економіка. – № 4. – 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1988>.
14. Мурашко Д. Великому бізнесу варто підтримувати соціальне підприємство / Д. Мурашко. – 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/novyny/v-ukraini/141-dmytro-murashko-velykomu-biznesu-varto-pidtrymuvaty-sotsialne-pidpriemnytstvo>.
15. Назарук В. 5 великих можливостей для розвитку соціального підприємництва в Україні / В. Назарук. – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socialbusiness.in.ua/index.php/novyny/v-ukraini/156-5-velykykh-mozhlyvostei-dlia-rozvytku-sotsialnoho-pidpriemnytstva-v-ukraini>
16. Смаглій К. Чи потрібен Україні закон про соціальне підприємство? / К. Смаглій. – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socialbusiness.in.ua/index.php/novyny/v-ukraini/135-chy-potriben-ukraini-zakonpro-sotsialne-pidpriemnytstvo>
17. Свинчук А. Роль держави у розвитку соціального підприємництва: європейський та американський досвід / А. Свинчук. – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/novyny/v-sviti/155-rol-derzhavy-u-rozvytku-sotsialnoho-pidpriemnytstva-ievropeiskyi-ta-amerykanskyi-dosvid>
18. Черенкова М. А. Соціальне підприємництво і соціальне підприємство в Україні. Теорія і практика створення і діяльності соціальних підприємств в рамках діючого українського законодавства / Черенкова М. А., Козенко Т. М., Синякін С. М., Кизілова М. М. – Видання в рамках проекту Німецького Товариства Технічного Співробітництва (GTZ). – Донецьк, 2009. – 228 с.
19. Мокий А. І. Розвиток соціального підприємництва у контексті зміцнення економічної безпеки депресивних територій / А. І. Мокий, О. І. Дацко // Економічна безпека і підприємництво. – 2014. – Випуск I (53). – С. 155 – 166. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM

=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vchtei_2014_1_22.pdf

20. Верховна Рада України (2015). Про соціальні підприємства. Проект закону України від 04.23.2015 р. N 2710. Автор законодавчої ініціативи: Народний депутат України Фельдман О. Б.]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH23A00A.html.
21. Lyakh O. V. Development of Social Enterprises as Way of Mitigating the Social Situation in the Donbass / O. V. Lyakh // Економічний вісник Донбасу. – 2014. – № 4(38). – с. 59 – 66.
22. Lyakh O. V. Social cooperatives: whether the European experience takes root in Ukraine? / O. V. Lyakh // Економічний вісник Донбасу. – 2016. – 4(46). – с. 202 – 211

Summary. The feasibility of social enterprises sector development in Ukraine, as well as ways of appropriate institutional framework for the sector support creating that based on exploring of the European Union, United States and other OECD countries experience are considered in the paper.

Keywords: social enterprises, decentralization of authority, system for social entrepreneurship support, institutional framework, legislation on social enterprises.

УДК005.334.7

Мельник О.В.,
к.е.н., доцент кафедри стратегії підприємств,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима
Гетьмана»,
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ В ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

В статті розглядаються основні аспекти проектного управління в діяльності сучасних громадських організацій України, визначено специфіку такої діяльності, а також основний інструментарій.

***Ключові слова:** управління проектами, стратегічне управління, соціальні проекти, громадські (неурядові) організації (НУО).*

Вступ. Події останніх років зумовлюють нові виклики у діяльності сучасних підприємств та організацій. Підприємства намагаються застосовувати прогресивні технології управління однак мінливість ринкового оточення будь-якої компанії чи організації, швидкість